

III RIIGIKOGU

4. istungjärk.

Protokoll nr. 91 (1).

1927. a.

III Riigikogu koosolek 3. oktoobril 1927. a. kell 17.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, rahaminister **L. Sepp**, välisminister **F. Akel**, siseminister **J. Hünerson**, haridusminister **J. Lattik**, sõjaminister **N. Reek**, põllutöominister **O. Köster**, teedeminister **A. Kerem**, töö-hoolekandeminister **J. Masing**, kohtuminister **O. Tief**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Luige küsimisele Kreenholmi töolistevanemate kinnitamise asjas.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Veiler'i, K. Baars'i ja M. Juhkami arupärimisele kavade ja väljavaadete kohta tööpuuduse kergendamiseks ja teenistuse-võimaluste laiendamiseks.

3. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

4. Maavolikogude kodukorra muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

5. Veo- ja liikumisvahendite üldlugemise, registreerimise ja kaitsevæle võtmise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, pärast abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.15 min.

1. III Riigikogu Juhataja **K. Einbund**:
4. istungjärgu avamine. III Riigikogu astub täna, oktoobrikuu esimesel esmaspäeval kokku vabariigi põhiseaduse § 41. alusel. Eelolevaks IV istungjärguks on Riigikogu komisjonides arutamisel ja Riigikogule esitamisel vähemaid ja suuremaid seaduseelnõusid kokku 59.

Jättes tähtsuses märkimata Riigikogule alles tulevad seaduseelnõud ja vabariigi valitsemise alal tekkivad küsimused, julgen rõhutada, et algava istungjärgu seadusandliku

töö tähtsamaiks küsimusteks osutuvad ülal-tähendatud eelnõudest, muude kaugeleulatavate rahvaelu küsimuste hulgas, raha- ja rahaasutuste reformi seadused, mis ühenduses tehtud Eesti välislaenu paigutamise ja vastavalt Eesti panga ümberkorraldamisega ning uute rahaasutuste ellukutsumisega.

Olles Riigikogu tunnete tõlgitsejaks võin kindlalt avaldada, et Riigikogu oma vankumata tahtmise ja jõu pühendab kõigi esitatud ja esitatavate seaduste arutamisele ja vabariigi valitsemise tööst tekkivate küsimuste lahendamisele riigi ja rahva heaolekuks.

Avan Riigikogu koosoleku, ühtlasi IV istungjärgu.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogule on esitatud ja komisjonidesse edasi antud järgmised seaduseelnõud:

1. Eesti ja Taani vahelise Haagi tsiviil-protsessi-konventsiooni vastastikuse maksmapaneku deklaratsiooni kinnitamise seadus — üldkomisjoni.

2. Kriminaal kohtupidamise seaduse § 910. p. 2. muutmise seadus — üldkomisjoni.

3. Põllumajandusliikude masinate katsejaama seadus — rahaasjanduse komisjoni.

4. Riigi pikalaenu panga põhikiri — rahaasjanduse komisjoni.

5. Riigihoiukassa seadus — rahaasjanduse komisjoni.

6. Eesti Panga põhikirja, rahaseaduse ja riigikassatähtede ja vahetustähtede emissiooni lõpetamise seaduse („R. T.“ nr. 48 — 1927. a.) elluviimise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. Teadaandmine Riigikogu liikmete koosolekuil puudumiste kohta mailkuul. Sekretär **M. Juhkam** kannab ette tähendatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 91 (1) lisa nr. 3.)

4. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Luige küsimisele Kreenholmi töolistevane- Töö-hoolekandeminister **J. Masing**: Rkl. Luige küsimisele 18. maist 1927. a. Kreenholmi töolistevanemate kinnitamise kohta on

mate kinnitamise asjas.

mul, lugupeetud Riigikogu liikmed, järgmist öelda:

1) 5. mail 1927. a. Kreenholmi vabrikus korraldatud tööliste vanemate valimisel pole valimisest osa võtnud $\frac{2}{3}$ üldisest vabrikutöölise arvust, nagu see ette nähtud vabrikute ja tehaste tööliste organisatsiooni ja vanemate nõukogu põhikirja § 14. („R. T.“ nr. 6 — 1919.) ja sellepärast on 3. jsk. tööinspektor valimised jätnud seaduslikuks tunnustamata.

Mis puutub sellesse, et tööinspektor tööliste vanemaid ei kinnita, siis pean tähendama, et tööliste vanemate kinnitamine või kinnitamata jätmine pole seadusega tööinspektorite peale pandud, kuna seadus kõneleb ainult seaduslikuks tunnustamisest ja asjaoludest, mis seaduslikuks tunnustamist õigustavad.

2) Sarnast korraldust, mis annaks tööliste vanemate kinnitamise õiguse vastava vabrikuvälitsuse kätte, maksuma pandud ei ole, ja tööinspektor töölistele sarnast asja ei ole teatanud, nagu selgub kirjalikust teadaandest, mis tööliste vanemate valimise asjas töölistele saadetud.

3) Kreenholmi tööliste vanemate valimisel tööliste vabadusi kitsendatud ei ole, vaid vastupidi, on tööinspektori poolt veel soovitatud ebaõnnestunud valimiste asemel korraldada uued valimised.

Valimised on ebaõnnestunud mitte tööliste vabaduste kitsendamise läbi, vaid selle läbi, et töölistel vastaval arvul valimisele ei ilmunud.

5. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Veiler'i, K. Baars'i ja M. Juhkami arupärimisele kavade ja väljavaadete kohta tööpuuduse kergendamiseks ja teenistusevõimaluste laiendamiseks.

Töö-hoolekandeminister **J. Masing**: Väga austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu liikmed härrad Veiler, Baars ja Juhkam on omas arupärimises üles tõstnud kodumaalt väljarändamise küsimuse, mille juures härra Veiler muu seas puudutas ka meie rahva madalat sündivuse arvu.

Väljarändamine on nähtus, mis igalpool ja ka meil Eestis pea alati olemas. Ähvardavaks ei muutu ta, kui rahvas loomulikult sigineb, ja kui väljarändamine ei võta massilist iseloomu. Tihedalt rahvaga täidetud riigid, kus rahvaarv alataks kasvab, püüavad soetada omale asumaid ja organiseerivad väljarändamist, et luua kodus liigsetele isikutele võõrsil elamisvõimalusi. Nii on tegutsenud Inglismaa, Hollandi, Saksamaa, Jaapan ja

teised riigid. 1920. a. kuni 1924. aastani on Euroopast keskmiselt aastas välja rännanud 703.039 inimest. (M. Martna, stp: Tervest Euroopast?) Jah, tervest Euroopast, keskmiselt kokku 703.039 inimest. Hoopis teistsuguses olukorras on Eesti: meie rahvas on väikearvuline, hõre, ja loomulik juurdekasv väheneb aast-aastalt, sellepärast tuleb meie juures vaadata igasuguse väljarändamise peale, kui rahvusliku pahe ja riikliku hädaohu peale. Siiski on väljarändamine enam-vähem ajutine nähtus, millel omad põhjused, ja nende põhjuste kõrvaldamine ei tohiks hea tahtmise ja olukorra õige hindamise juures tekitada ülepääsematuid raskusi. — Kuid rahva sündivuse arvu langemist tuleb pidada võrdlemata tõsisemaks ja raskekaalulisemaks probleemiks, kui väljarändamist. Sellepärast lubatagu mulle ka siin sündivuse probleemi juures natuke pikemalt peatuda.

On ekslik arvata, et nii ühe kui teise nähtuse kutsuvad esile ühed ja samad põhjused. Otseselt ümberpöörduvalt — need põhjused ei tarvitse isegi analoogilised olla.

Tahan siin puudutada nii üht kui teist küsimust. Imestama peab, kui lihtsameelselt käsitatakse meil näiteks sündivuse arvu langemise küsimust ja kui kerge näib olevat tema lahendamine. Kõige kurja juur olla parempoolsed ringkonnad ja praegune välitsus, neil ei olla asjast õiget arusaamist, need ei taha teostada sotsiaalseid reforme kiires korras jne. Või jälle, kui tahetakse rahva sigimise ja püsimise eest hoolt kanda, siis tuleb võimaldada neile korralik äraelamine ja „oma kodu“ loomine, ja kõik olla korras — rahvaarvu hakkav kasvama. Et see probleem ei ole kaugeltki nii lihtne, tahan seda selgitada ja põhjendada niipalju, kui see mulle Riigikogu kõnetoolilt näib võimalik olevat, andmeid tuues peaaegu aegadest enne ilmasõda, sest et neid aegu tuleb normaalsemateks pidada senistest pärast-sõjaaegsetest aastatest.

Rahvaarvu kasvamise või kahanemise kohta ei ole olemas kindlat seadust, isegi mitte teooriat, ehk küll nii mitmedki teadlased Malthuse teooriat tahavad pidada sarnaseks, kuid ei puudu ka suur hulk vastaseid, kes eitavad Malthuse põhimõtteid. — Euroopa rahvaste liikumine on olnud kõikuv. Eriline suur rahvaarvu kasvamise tendents tuli ilmsiks 19. sajangu algusest kuni 80-te aastateni pea kõigis Euroopa riikides peale Prantsusmaa, kus oli tegemist vastandliku nähtusega. 1880. aastast alates võib rahvaarvu langemist, peale Prantsusmaa, märgata ka teistes Euroopa riikides, nagu Saksamaal ja Inglismaal, mida tõendavad järgmised statistilised andmed.

Sündivuse arv iga 10.000 elaniku kohta.

Aasta. Inglismaa. Prantsusmaa. Saksamaa.

1881	339	249	370
1886	328	239	370
1891	314	226	370
1896	296	225	363
1901	285	220	357
1906	272	206	331
1910	251	197	298

Meie näeme, et kolmes tähtsamas Öhtu-Euroopa suurriigis sündivus langeb järjekindlalt, nii kõrge sündivusega Saksamaal, kui ka madala sündivusega Prantsusmaal. Sedasama nähtust võib tähele panna ka teistes Euroopa kultuuriga maades, nagu Ameerika-Ühisriikides ja Austraalias. Selle vastu teistsuguse kultuuriga maades ei ole märgata sarnast sündivuse langemist, näit. Rumeenias, Bulgaarias, ja Serbias, mis järgmist pilti pakuvad:

Aasta. Rumeenia. Bulgaaria. Serbia.

1899	426	407	398
1909	427	407	375

Kuna aga Jaapanis võib märgata isegi alalist sündivuse tõusu.

Sündivus Jaapanis iga 10.000 elaniku kohta.

Aasta.	Aasta.
1881 — 256	1895 — 295
1886 — 273	1900 — 317
1890 — 283	1909 — 342

Euroopa maid sündivuse arvu järgi võiks jagada viide gruppi. Kõige suurema sündivuse arvuga on Slaavi riigid Venemaaga eesotsas, umbes 400 — 10.000 elaniku kohta, edasi Ungari ja teised lõuna riigid — 350, siis Saksamaa umbes 300, Inglismaa umbes 250 ja Prantsusmaa 200 sündivuse arvuga.

Juudid on üldiselt tuntud, kui suure sigivusega rahvas, nii oli nende sündivuse arv 1894. aastal Venemaal 312, Austrias 1900. aastal 326 ja Marokkos koguni 503, kuna aga Preisimaal juutide suhtes võib konstateerida sündivuse kahanemist. Iga juudidiperekonna kohta tuli lapsi Preisimaal:

1820. — 30. a. a. — 5,19
1875. — 84. a. a. — 4,34
1895. — 1900. a. a. — 2,84
1906. — 08. a. a. — 2,4

Üksikutes Saksamaa osades on sündivus väga mitmekesine. Saksamaa oli 19. sajangu jooksul eriti kõrge sündivusega, umbes 435 — 10.000 kohta. 1800. aastal oli Saksimaal 1.715.000 elanikku ja Württembergis samal ajal 1.390.000. Saja aasta jooksul tõusis Saksimaal elanikkude arv 4.203.000 ja Württembergis

ainult 2.169.000 peale. Kuid viimastel aegadel on Saksimaal sündivus suuresti langemas ja seisab isegi Württembergist madalamal. Siinjuures ei saa jätta tähendamata, et paljudes riikides ühes sündivuse langemisega on kahanenud ka rahva surevus, nii et rahva üldarv ei ole vähenenud, vaid isegi kasvanud, nagu näiteks Saksamaal. Kahelapse süsteem viib kindlasti igalpool rahvaarvu kahanemisele, rääkimata vähemast sündivusest.

Lõuna-Eestis algas sündivuse langemine juba möödunud sajangu 80. aastatel, Põhja-Eestis natukene hiljem. Toon selgituseks andmed Põhja-Eestis tuhande elaniku kohta: 1888. aastal — 30,0, 1889. aastal — 29,8, 1901. aastal — 29,5, 1902. aastal — 30,1, 1903. aastal — 28,8, 1904. aastal — 28,6, 1905. aastal — 26,6, 1906. aastal — 27,5, 1907. aastal — 27,0, 1908. aastal — 25,8, 1910. aastal oli sündivus 26,1 ja surevus 17,6, 1911. aastal oli sündivus 24,9 ja surevus 19,1, 1912. aastal sündivus 25,1 ja surevus 17,8, 1913. aastal 24,4 sündivus ja surevus 19,1, 1914. aastal sündivus 24,7 ja surevus 19,2.

Järgmised arvud käivad Eesti riigi kohta:

1919. a. oli sündivus iga 1000 elaniku kohta	17,3
1920. „ „ „ „ „ „	18,3
1921. „ „ „ 20,3 ja surevus	16,0
1922. „ „ „ 20,2 „	16,9
1923. „ „ „ 20,1 „	15,2
1924. „ „ „ 19,2 „	15,2
1925. „ „ „ 18,3 „	14,9
1926. „ „ „ 17,7 „	16,0

Kuivõrt madalale on langenud sündivus Eestis, eriti 1926. a., näitavad käsitada olevad uuemad andmed välisriikidest, 1.000 elaniku kohta arvatult: Lätis 1925. a. — 22,3, Soomes 1923. a. — 23,6, Rootsis 1925. a. — 17,33, Prantsusmaal 1924. a. — 19,2. Lätimaa sündivus püsib võrdlemisi kõrgel Letgallia arvel, päris Lätimaal on see palju madalam, näiteks Liivimaa osas 1925. a. koguni 16,4.

Millega seletada uuema aja sündivuse langemist? Igatahes mitte abiellumiste vähenemisega. Abiellumine on isegi rohkenenud mõnes riigis, nii näiteks Prantsusmaal 1900. a. tuli 10.000 elaniku kohta 77 ja 1910. a. tuli 10.000 elaniku kohta 79 abiellumist.

Niisama ei vasta tõcoludele arvamine, nagu oleksid sündivuse langemise põhjuseks rahva degenerereerumine, tema füsioloogiliste omaduste muutumine. Selleks puuduvad andmed — otse ümberpöörduvalt võib märgata nende rahvaste juures pikemat keskmist eluiga vastandiks suure sigivusega rahvastele. Alkoholi ja suguhaiguste mõju sündivuse arvu peale on võrdlemisi väike.

Kõik, kes selle küsimuse uurimisega tegemist on teinud, on arvamisel, et sündivuse langemise põhjused ei kanna füsioloogilist iseloomu, vaid sotsiaalökonomilist. Selle juures on äärmiselt isäralik, et rahva jõukuse kasvamisega kahaneb sündivus. Põhjendan seda mõne andmega Preisi maakondade kohta:

Maakond.	Sündimiste arv 1910. a. 10.000 elaniku kohta.	Keskmine perekonna tulu Saksa markades.	Panga hoiuraamatute arv 1.000 elaniku kohta.
Münster	412	1.142	236
Oppeln	402	912	130
Bromberg	394	899	145
Poosen	378	899	142
Viesbaden	260	1.701	356
Hannover	259	1.306	492
Berliin	222	1.558	386

Kuigi siin parallelism ei ole päris täielik, on ta siiski silmapaistev.

Julius Volf pöörab muu seas tähelepanu vahekorra peale poliitilise meelsuse ja sündivuse arvu vahel. Tuleb ilmsiks, et mida radikaalsem rahvas kuskil piirkonnas, seda vähem seal sündinute arv, — näiteks Berliinis 1907. a. sotsiaaldemokraadid said valimistel 66% häält ja sündivuse arv 1909. a. oli 239 kümnetuhande elaniku kohta, kuna Ida-Preisimaal sotsiaaldemokraadid kogusid omale ainult 7% häältest 385 sündivuse arvu juures. Münsteris, kus kõige suurem sündivus, on kõige tugevam tsentrumi partei.

Sageli väidetakse, nagu ei mängiks religioon rahva sündivuses mingit osa ja tuuakse põhjenduseks katoliiklikku Prantsusmaad, kus katoliku usu peale vaatamata sündivus on väike. Selle kohta tähendab Julius Volf, et Prantsuse rahvas ainult nimeliselt katoliiklik on, kuna aga tegelikult see rahvas oma suure enamuses ei tunnusta ühtki religiooni ja sellega ühenduses on Prantsuse rahva väike sündivus. (J. Laidoner, põl: Minge Pariisi kirikutesse praegu.) Julius Volf illustreerib sündivuse ja religiooni vahekordi järgmiselt:

I. Kreeka-katolikuusulised maad:

Venemaa	448 sündi 10.000 kohta (1905. a.),
Rumeenia	408 „ „ „ (1909. a.),
Bulgaaria	407 „ „ „ (1909. a.),
Serbia	397 „ „ „ (1909. a.)

II. Rooma-katolikuusulised maad, religioonist lugupidava rahvaga.

Austria	345 sündi 10.000 kohta (1908. a.),
Ungari	346 „ „ „ (1909. a.),
Itaalia	343 „ „ „ (1910. a.),
Hispaania	339 „ „ „ (1910. a.),
Portugaalia	314 „ „ „ (1907. a.)

III. Protestandiusulised maad.

Inglismaa	251 sündi 10.000 kohta (1910. a.),
Shotimaa	262 „ „ „ (1910. a.),
Norramaa	267 „ „ „ (1910. a.),
Rootsimaa	254 „ „ „ (1910. a.),
Taanimaa	282 „ „ „ (1910. a.)

IV. Religioonist mittelugupidav rahvas:

Prantsusmaa 206 sündi 10.000 kohta (1910. a.)

Need arvud räägivad õige selget keelt, kui võrt rahva usulised vaated mõjutavad sündivust. Siiski ei saa J. Volf'i arvamiseega täiesti nõus olla, nagu mõjuksid üksikud religioonid eriliselt rahva sündivuse peale. Minul näib, et peategur ei ole siin usk-religioon, vaid rahva kultuuriline tasapind kõigi oma nähtuste ja mõjudega. Kreeka-katoliiklikud rahvad, Venemaaga eesotsas, seisavad kultuuriliselt kahtlemata madalamal protestantlikkudest rahvastest, sellega osaliselt seletatav ka esimeste suurem sündivus. Eestis ei ole Kreeka-katoliiklaste juures sündivus mitte suurem, kui luterlikkudes perekondades. (J. Holberg, põl: Petserimaal küll!) Kultuurrahvaste juures on levinud mitmesugused abinõud, mille tarvitamine võimaldab sugutamist ära hoida. Neid abinõusid hakati kõigepealt tarvitama Prantsusmaal, aristokraatlikkudes ringkondades juba 18. sajangul. Seal ei tahetud rohkearvulist perekonda puht majanduslikkudel põhjustel, et ära hoida varanduse jagamist ja killustamist pärijate vahel. Sarnane vaade olukorra peale levines järkjärgult ka Prantsuse kodanlikkudes kihtides ja isegi põllupidajate — talupoegade hulgas. Nüüd on see peaaegu kõigi kultuurrahvaste juures üldiseks nähtuseks välja kujunenud. Arvurikast perekonda ei taheta sihilikult. Psühholoogiline alus selleks on õige lihtne: rohke lastearv nõuab vanematelt enam vaeva ja kulu ning kindlustab vähem iga üksiku lapse tulevikku.

Mainin järgmist prof. dr. Rahamäe väitekirja juhtlausetest: „Sündivuse vähenemise peapõhjus Eestis seisab teadvas, tahtelises abieluliste lastearvu vähendamises, mis aga tingitud pole esimeses joones majanduslikkudest oludest, vaid selle tahte juured ulatavad moodsasse elumaitsemist nõudvasse ilmavaatesse.“

On selge, et inglase Malthus'e arvamine, nagu suureneks sündivuste arv vastavalt rahva jõukuse kasvamisele, ei vasta tegelikule elule, — ümberpöörduvalt, võib konstateerida otse selle vastandit nii üksikutes perekondades, kui ka tervete rahvaste juures.

Selle järele, kui nõndanimetatud „praeservatiiv-abinõud“ juba enam-vähem loeti õigustatuteks ja nende tarvitamist neomalthusiaanlased otse propageerima hakkasid, levines Prantsusmaal, hiljem ka teistes Euroopa riikides ja Ameerikas kaelakohtulik ihuvilja hävitamine, kunstlik abortide tegemine.

Selle peale vaatamata, et kaelakohtuliku abordi tegemist kuriteoks peetakse, mida väga valjult karistatakse, Inglismaal — eluaegse sunnitööga, see on isegi karmimalt, kui mõrtsukatööd, tuleb seda viimasel ajal igalpool ja igal maal otse kohutaval määral ette. Ameeriklannade kohta tähendab Max von Oettingen, et nende juures on aborditegemine muutnud niisama lihtsaks asjaks, kui hamba väljatõmbamine. Selleks tehakse isegi avalikku reklaami. Abortide üldarvu kohta ei ole ja ei võigi olla kuskil kindlaid andmeid. Kui räägitakse 100.000 abordijuhtumisest Prantsusmaal või 80.000 New-Yorgi linna kohta aastas, siis on need arvud umbkaudsed, mis tegelikudest märksa vähemad. Nii ei saa ka Eesti kohta selles suhtes midagi tõenäolisemat ette tuua. Ametlikud andmed räägivad 3210 abordijuhtumisest 1924. a. ja 3402 abordist 1925. a. Kuid sündivuse arvu suur langemine laseb oletada abortide rohkust ka Eestis. Siinjuures torkavad silma mõnesugused kõrvalnähtused. Toon Tallinna linnas praktiseerivate ämmaemandate arvud viimase kolme aasta kohta: Ämmaemandaid oli 1924. a. 111, sündinute arv haigemajades 1291, kodus 528; iga ämmaemanda kohta aastas sünnitusi 4,8; à 2000 mrk. sünnitus — aastane teenistus 10.000 marka. 1925. a. oli ämmaemandaid 119, sündinute arv haigemajades 1191, kodus 325, iga ämmaemanda kohta aastas sünnitusi 2,7, aastane teenistus 6.000. 1926. aastal oli ämmaemandaid 123, sündinute arv haigemajades 1223, kodus 192, iga ämmaemanda kohta aastas sünnitusi 1,5, à 2.000 mrk. sünnitus, aastane teenistus 3.000 marka.

On tõsiasi, et uuemaaja naisterahvas ei taha heameelega emakohustusi kanda. Mees-terahvaga üheõiguslikuks ja majanduslikult iseseisvaks saades on kahanenud see kohustustunne veelgi.

Kahelapese süsteemi juures võiks jääda rahvaarv endiseks (status quo...), kui surevus ei tõuseks üle 10,8%, kuid sarnast madalat su-

revust jäädavalt saavutada ei ole võimalik. Rahvaarvu alalhoidmiseks või isegi väikeseks juurdekasvuks peaks igal abielupaaril olema 3 last. Väheema sündivusega rahvas Rootsi teadlase Fahlbeck'i sõnades järgi toimib oma kallal rahvuslikku enesetapmist.

Mainitud sotsioloog seab üles endale küsimuse: „Mida tuleb teha?“ Selle küsimuse peale ei suuda ka tema anda mingit kategoorilist vastust. Arvab, et tuleks mõjuda rahva peale moraalselt ja temas vastutustunnet kasvatada rahvaarvu suhtes. See kõrgem ja suurem moraalne jõud peab olema religioon. Kuid kuidas ja millega elustada seda religiooni rahva südames, selle jätab ütlemata Fahlbeck.

Hoopis konkreetsemalt ja kategooriliselt tahab sündivuse probleemi lahendada prantslane Leroy Beaulieu. Tema nõuab kunstlikkude abortide valju karistamist, praeservatiiv-abinõude müügi keeldu ja koolide kaudu rahvale kohusetunde külgepookimist, et igal sigineval perekonnal peaks olema vähemalt kolm last. Riigiteenistusse võtmise juures tuleks eelistada sarnaseid ametnikke, kellel mitte vähem, kui kolm last. Perekondadele, kus rohkem kui kaks last, tuleb iga lapse tarvis, kes üle kahe, kasvatamiseks riiklikku toetust määrata 500 franki aastas, mis kogusummas umbes 150 miljonit franki iga aasta võiks välja teha. Nii mõnigi abinõu, nagu maksustamise hõlbustamine jne., on Prantsusmaal ära proovitud, kokku kirjutatud terve literatuur, arstide kongressidel seda arutatud ja kaalutud, kui erilise tähtsusega küsimust. Kuid kõik need abinõud ei ole andnud soovitavaid tagajärgi.

Lõpuks puudutan paari sõnaga suurema sotsialistliku teadusemehe Karl Kautsky arvamist rahva kasvamise kohta, mida tema väljendab oma huvitavas töös „Rahvuse resp. rahvaarvu teoorias.“ Kautsky, kui õigeusklik sotsialist, näeb sotsialistlikus ilmakorras kõigi pahede kõrvaldamist, kujutab maailma paradiisina ja inimkonda inglitenä, kelle kõlblus seisab nii kõrgel, et avalik arvamine võib seda mõjutada vajalises suunas: on karta rahvaarvu liigkasvamist, siis vähendatakse avaliku arvamise mõjul sündivust; on tarvis rahvaarvu tõsta, tehakse sotsialistlikule seltskonnale kohuseks, et tuleb signeda rohkemal määral ja seda täidetakse täpselt. Sarnaste eelduste tegemiseks on tarvis muidugi usku, mõistusega ei saa siin kuigi kaugele.

Neist lühikestest arutlustest võime näha, kui keeruline küsimus on sündivuse probleem. Kõigis kultuurimaades teeb see probleem nii valitsustele kui ka rahvastele muret, sest et ei suudeta midagi ära teha selle lahenda-

miseks. Kuidas Eesti rahva tulevik kujuneb, ei tea keegi ette kuulutada. Tuleb pööre rahva hingeelus, mõtlemisviisis, võib see kaasa tuua ka sündivuse arvu kasvamise, ei tule seda, on meie väike rahvas määratud väljasuremisele.

Meie väikse sündivuse juures on väljarändamine Eestist kahtlemata rahvuslik õnnetus, mida tuleb võimalikkude abinõudega ära hoida. Selleks on vaja väljarändamise põhjusi tundma õppida ja neid kõrvaldada. Meie teated väljarändamise andmete kohta ulatavad umbes 80 aastat tagasi, mil Eestis esimene suurem väljarändamine esile tuli. Sellest ajast peale on ta muutunud alaliseks nähtuseks — tõustes vahest, siis jälle raugedes. Suuremad väljarändamise hood olid pärast Krimmi sõda, pärast Türgi sõda ja pärast Vene-Jaapani sõda, mis avaliku arvamise mõjul küll varsti jäid enam-vähem soiku. Üksikud väljarändamise juhtumised on alati ette tulnud. Pärast ilmasõda ja Eesti rahva iseseisvaks saamist tuli meil ilmsiks vastupidine liikumine: algas varemalt lahkunute sisserändamine, mitte üksi kommunistlikult Venemaalt, vaid ka ookeanitagustest maadest. See kestis umbes kolm aastat ja vaheldus jällegi hoogsa väljarändamisega, mis algas 1924. aastal ja püsib tänapäevani. Viimaste aastate väljarändamise tõus ei ole küll maksev üksi Eesti kohta, vaid see on samuti olemas kõigis teistes Euroopa riikides, kes sõdade ja revolutsiooni tõttu majanduslikult rängasti kannatada said.

Soomes	3.300.000	elaniku kohta	9.702	väljarändajat	aastas.
Eestis	1.100.000	„	„	2.162	„
Soomes	1.100.000	„	„	3.234	„

Meie ajakirjanduses on viimaste kuude jooksul väljarändamise kohta õige rohkesti sõna võetud ja on seda küsimust kaalutud ja selgitatud nii mõnestki vaatepunktist. Väljarändamise põhjustena tuuakse ette: 1) Meie rasket majanduslikku seisukorda, 2) meie rahva psühholoogilist momenti ja 3) meie vildakut haridusepoliitikat.

Need on ka minu arvamise järgi meie rahva väljarändamise peapõhjused. — Meie majanduslikud olud ei ole kerged. Ilmasõda, revolutsioon, okupatsioon ei hävitanud mitte üksi meie niikuinii kehvast ainelisest jõudu, vaid nad mõjusid nõrgestavalt ka meie rahva hingeelu peale. Vabadusesõda pidada ja riiki luua tuli peaaegu tühjade kätega. Sellejuures puudus üksmeel: vaenu õhutamine ja kommunistlik kihutustöö kestis edasi, tehti kõige laiemal määral demagoogiat ja varandusega inimeste peale vaadati nagu mingisuguste riiklikkude kurjategijate peale, kes ainult sel-

Rkl. härra Veiler'i väide, nagu oleks väljarändamine Eestis suurem kui Soomes, ei vasta tõeloludele. Põhjendan seda järgmiste andmetega.

Härra Veiler'i andmete järgi olevat Soomest 1919.—1921. aastate jooksul keskmiselt 3412 inimest välja rännanud. Eestis aga ulatas 1920. ja 1921. aastatel sisserändajate ülekaal 35.547 peale — puuduvad andmed 1919. a. kohta, mil ka hoogne sisserändamine oli, — nii ei saa Eestis väljarändamisest mainitud ajajärgul üldse juttugi olla. Ka järgmiste 1922.—1924. aastate rahva liiklemise pilt ei kujune Soome kasuks.

— tähendab väljarändamist.

+ tähendab sisserändamist.

	1922. a.	1923. a.	1924. a.	Kokku.
Soome	— 5715	— 13.835	— 9556	— 29.106
Eesti	+ 5543	+ 1651	— 404	+ 6790

Keskmine väljarändajate arv Soomest oli sel ajajärgul 9702 inimest aastas, kuna Eestis oli samal ajal keskmiselt 2295 sisserändajat aastas. Edasi puuduvad mul Soome kohta andmed. Kui võtame väljarändamise andmed Eesti kohta 1924.—1926. aastatel, millega härra Veiler opereerib, siis saame Eesti kohta järgmise pildi:

	1924. a.	1925. a.	1926. a.	Kokku.
	— 404	— 3225	— 2857	— 6486

See on keskmiselt aastakohta 2162 väljarändajat.

Lõpptulemus oleks järgmine:

leks seal on, et neilt võtta, neid maksustada Sarnases õhkkonnas rajati meie riiki ja pand alus meie haridusepoliitikale. Ei arvestatud parempoolsete kainemate vaadetega ja soovidega. Algas laiutamine igal alal. See kõik nõudis rahvalt määratud ülejäu käivaid kulusid. Et katta neid, selleks tarvitati vanu tagavarasid, nagu maju linnades, ja veeretati rahva peale kõrgeid makse. Tulumaksu määr on sarnane välja mõeldud, et seda õieti ei saagi nimetada maksustamiseks, vaid mingisuguseks varanduse osaliseks eksproprieerimiseks: niisuguse tulu pealt, kus Ameerika-Ühisriikides alles hakatakse maksustama üsna madala protsendiga, võetakse meil lihtsalt 1/3 ära. On arusaadav, et kõrgeid maksud takistavad rahvamajanduse edenemist ja hävitavad isegi elujõulisi ettevõtteid. Varanduse juurdekasvust ei saa juttugi olla. Iga üksiku ettevõtte hävitamine tähendab aga teenistuse ja leivasaamise võimaluse kaotamist paljudele.

Kui veel arvesse võtta maksude määramise juures sageli ettetulevat omavoli, mis eriti närveerib ja pahandab kodanikke, siis on mõneski juhtumises väljarändamise meeolu tekkimine selge.

Makse tuleb vähendada ja peab muutma maksusüsteemi, muidu kaotame majandusliku iseseisvuse ja langeme kuristikku. Kuid seda saab teha ainult siis, kui võimalik on kokku tõmmata kulusid.

Kulude kokkutõmbamine ei olene aga mitte valitsusest, olgu see parempoolne või pahempoolne, vaid Riigikogust, sest viimase käes on rahakott, ja Riigikogu sageli suurendab eelarvet sadade miljonite võrra võrreldes valitsuse eelarve kavaga. Põhjendamat on etteheide praegusele valitsusele, nagu ei harrastaks ta kokkuhoidu ja ei püüa vähendada kulusid. Valitsus teeb seda võimalust mööda, vaatamata selle peale, et iga vähemgi sarnane samm pahempoolsete poolt tormi kutsub esile. Iga mõtleval inimene peaks aru saama, missugune plaanita laiutamine meil väikses Eestis on läbi viidud hariduse alal. Iga 12.000 — 13.000 inimese kohta tuleb meil üks keskkool, kuna Rootsis, näiteks alles 25.000 inimese peale üks keskkool tuleb. Kui praegune valitsus on asunud koolipolitika tervendamisele, sulgudes tühjaksjäänud klasse, siis kutsub see pahemalt poolt esile vastuseismise.

Meie ülikoolis tõuseb üliõpilaste arv aastastalt ikka suuremaks. (Vahel hüüe pahemalt poolt: Aga tänavu?) Tänavuse aasta kohta mul andmeid ei ole. „Eesti Statistika“ s. a. nr. 5 järgi oli 1. detsembriks:

1922. a.	3.115	üliõpilast.
1923. a.	3.907	„
1924. a.	4.343	„
1925. a.	4.525	„
1926. a.	4.651	„

Kui säärast suurt üliõpilaste arvu saaks võtta kultuursuse mõõdupuuks, siis peaks Eesti olema umbes kolm korda kultuursem kui näiteks Soome, Rootsi või Saksamaa.

1926. a. algul tuli iga 100.000 elaniku kohta üliõpilasi

Eestis	423
Soomes	130
Rootsis	147
Saksamaal	145

Need arvud ei põhjenda meie riigi kõrget kultuuri, vaid lasevad märgata püüet lapsi oma sotsiaalsest kihitusest viia välja, nagu härra Pullerits õieti tähendas. Noortel kistakse reaalne pind jalge alt ära ja nad jäävad majanduslikult õhku rippuma. Sii juurde

tuleb meil veel kõrgem tehnikakool, konservatoorium, varemalt isegi kaks.

On võimatu, et kõik need intelligent jõud leiavad vastavat teenistust meie väikestes oludes. Näiteks Tallinna linna kohta võiks olla maksimum 50 arsti, aga tegelikult on neid 5 korda rohkem, see on ligi 250 arsti. Enesest mõistetav, et paljudel neist ei või oma erialal olla tööd, ja ükski valitsus ei suuda neile anda seda. Tekib jällegi väljarändamise meeolu.

Sotsialistid mitte ainult meil vaid ka teistes riikides püüavad teostada riiklikku hoolekannet ja igasugust kindlustust kõige laiema määral. Kes julgeb olla arvamisel, et tegelikus elus ei ole mitte kõik kuld, mis hiilgab sotsiaal-teoorias, seda loetakse muidugi vohikuks.

Lõpuks ei saa mainimata jätta tegureid, mis meil otseteel õhutavad, edendavad ja organiseerivad väljarändamist. Need on meie Eesti reisibüroo ja välismaade laevakontorite agentuurid — kogusummas 10.

Eesti reisibüroo avati 1923. aastal, ja tegevuse tagajärjed ei lasknud oma peale kaua oodata. Juba 1924. aastal oli 404 väljarändajat, 1925. aastal 3.225 jne.

Olen veendunud, et ilma nende büroode ja agentuuride tegevuseta ei oleks tulnud sarnast väljarändamist. Kui tahetakse massilisele väljarändamisele piiri panna, tulevad laevaseitside agentuurid ja Eesti reisibüroo, kes rahvast puhtäriilistes huvides väljarändamisele meelitavad, ja isegi raadio kaudu propagandat teevad, sulguda. (J. Laidoner, põl: Need on kõigil maadel. — L. Johanson, stp: Need on avatud valitsuse nõusolekul. A. Anderkopp, tõer: Mis Teie ootate siis?) Seadus puudub. Riigikogu oli suvepuhkusel ja ei saadud sellepärast vastavat seadust välja anda. Ja seda oleks pidanud varem tegema, nüüd hakkab inimestele juba arusaamine tulema. Tarviduse puhul tuleb avada riiklik reisi- ja teadetebüroo, kust välja rännata soovijad erapoolelt ja õiget informatsiooni saada võiksid.

Nii näeme, et hoobid, mis käesoleva arupärimisega sihitud praeguse Vabariigi Valitsuse pihta, ei taba viimast, küll aga rohkem langevad arupärijate parteiseltsiliste peale tagasi. (A. Anderkopp, tõer: Meie põhjused on teistsugused.)

Rahaminister **L. Sepp**: Väga austatud Riigikogu liikmed! Üheks põhimõtteks, mis arupärimise põhjenduses ette toodud, on see, et eriti pärast minu Vabariigi Valitsuse nimel ettekantud eelarve-kõnet üldine pettumus maad on võtnud, ja need kuud, mis minu kõnele järgnesid, otsekohe pörutavad on olnud nii

hästi väljarändajate arvu poolest kui ka üldise meeleolu languse tõttu. See õige ei ole. Kui mõnel pessimistlikul kõnel negatiivsed tagajärjed on, ja kui kõnedel üldse suur mõju peaks olema, siis peaks oletama, et ka positiivsetel ja optimistlikudel arvamistel suur mõju peaks olema. Selle tõttu peaks meie härrade agronoomide ja professorite rohkearvuliste kõnede ja kalkulatsioonide järgi meie põllumajandus päris paradiisiks muutunud olema. Selle asemel aga, et seal 30 — 40% dividendi saadakse, nagu tähendatud kalkulatsioonides tõendatakse, selle asemel tekib üldine arvamine rohkem ja rohkem, et põllumajandus neid protsente, mis üldiselt normaalseks peetakse teistes majanduseharudes, kanda ei suuda, vaid et ta peab erilisi soodustusi saama. Mina olen kaugel sellest, et öelda, et mina põllumajanduse arenemise sisse ei usu, aga ma pean ütleva, kui loogiline olla, et ei optimistlikud ega ka pessimistlikud kõned majanduseelu mõjutada ei suuda, vaid see iseseisvalt areneb tekkinud olukordade ja võimaluste kohaselt. Sellepärast on selge, et mitte minu kõne neid nähtusi esile ei ole kutsunud, vaid minu kõne andis ainult reaalse pildi meie praegusest majanduslikust seisukorrast ja juhtis tähelepanu nende nähtuste peale, mis majanduseelu raskusi tõendasid. Eriti valesi saadi aru minu kõnest selles osas, kus ma puudutasin põllumajandust. Mina rääkisin oma kõnes põllumajanduse praegusest seisukorrast ja kõnelesin, et meil harilikult raskeid probleeme väga lihtsalt tahetakse lahendada. Öeldakse — paneme kevadel vabrikud kinni, suvel lähevad inimesed maale, seal on tööd ja leiba küllalt, nii et võivad sellest talvelgi ära elada. Mina vaidlesin selle vastu ja ütlesin, et see lahendamiseviis on väga pealiskaudne. (R. Penno, as: Ega niisugust lahendamiseviisi pole soovitatud.) Mina tähendasin selle peale, et põllumajanduses praeguse põllupinna ja praeguse intensiivsuse juures inimesi rohkem on, kui maa kanda suudab. Meie põllumajanduses peaks suudetama, eriti tarvilikkude masinate abil, produtseerida sama paljuprodukte vähema arvu inimestega, kui seda praegu tehakse. Praegu on põllumajanduse praeguse seisukorra juures seal inimesi rohkem kui tarvis, seal on sööjaid rohkem kui vaja, kes põllumajandusliku kasu ära söövad, kes põllumajanduse hoogsat arenemist paraliseerivad. Kui mulle vastu vaieldi, siis mitte sellest seisukohast, kas põllumajanduses praeguse olukorra juures inimesi palju või vähe on, vaid mindi hoopis teisest seisukohast välja ja öeldi, et meie võime oma põllumajanduse nii välja arendada, et sinna veel rohkem inimesi võib mahutada. See on aga hoopis

teine põhimõte, kui ei minda sellest välja, mis meil olemas on, vaid sellest, mida meie võiksime kätte saada põllupinna vastavalt suurendamisega, maa kultiveerimisega põllumajanduse intensiivsemaks muutmise teel jne. See oli ka minu kõne põhimõte, kui ma rääkisin, et meil inimesi muidu enam ei saa maale saata, kui meie põllumajandust vastavalt ei arenda. Kogu minu kõne ülesanne oli selgeks teha, et praeguste tööabinõude, kapitali juures kogu meie majanduseelu, samuti ka meie põllumajandus ummikusse on sattunud. Meil peab tingimata uusi tööabinõusid ja kapitali juurde tulema, et võiksime ühel kui teisel alal juurde looma hakata uusi töövõimalusi. Põllumajanduslikku tegevust saab laiendada, intensiivsemaks teha, kuid selleks lähevad tarvis miljardid, ja minu kõne kogu siht oli näidata, et meie niihästi põllumajanduses kui ka üldiselt uusi töövõimalusi juurde luua ei saa, kui meie uusi kapitale juurde ei saa. Kui mina seda päris realselt välja ütlesin ja vahest mitte liiga optimistlik ei olnud, siis arvan, et see õige on. Meie oludes on kuritegu, liiga optimistlik olla, sest meie noored arvavad siis, et see kõik nii lihtne on. Neile tuleb avalikult seletada, et meie praegused tööolud väga rasked on. Igäüks peab ise endale töövõimalusi looma, ükskõik mis alal, aga mitte „kerge kirjatöö“ peale lootma jääma, mida teised neile korraldama peavad. Igäüks peab vaatama, otsima, kas looduse- või maapõuevarad temale kuidagi töövõimalusi ei anna, peab ise tööd organiseerima omale, kui ka teistele. Teistelegi töövõimalusi leida, algatada — see on meie noorte ülesanne, aga mitte loota teiste peale.

Kui selles kõnes ei olnud midagi kaugeimatest väljavaadetest, siis lihtsalt sellepärast, et ei olnud kindel, kuidas meil kapitali saamise probleem laheneb, ilma milleta igasugune kava ebareaalne oleks olnud. Sellepärast võiks ainult praegu, kus selle küsimuse lahendamisel oleme, kaugemaid sihte üles seadma hakata ja väljavaateid looma.

Mis on siis praegu sündinud? Praegu oleme loonud kindla raha, mis sisemise kapitali tekkimist võimaldab. Kohe näeme, et pankadesse kogunema hakkab sularaha, mida nad ei saa enam nende kõrgete protsentidega välja laenata. Paistab kindlasti, et selle tagajärjel pangad sunnitud on protsendimäärasid alandama, seda enam, mida rohkem kapitali pankadesse koguneb. Muidugi — see annab tagajärgi alles pikema aja jooksul ja sellepärast oli praeguse raske momendi üleelamiseks teatav väliskapital, välislaen tarvilik, mis majanduseelu arenemiseks tõuget annaks. On öeldud, et saadud välislaen, mis selleks ots-

tarbeks võetud, pidavat olema Siloa tiik, millesse kastes meie majanduseelu kohe teiseks peaks muutuma. Seda ei ole ta kaugeltki mitte. See on ainult abinõu, ja kui meie seda tarvitada oskame, siis on võimalik selle abil midagi looma ja üles ehitama hakata, korraldama hakata uusi töövõimalusi ja normaalsemat tegevust.

Küsitakse, kas see uus laen ei kujune mitte uueks kraani lahtikeeramiseks. Pean ütleva, et paari viimase aasta jooksul kraanihooldmine väga lihtne on olnud, sest tühjust pumbast ei tule niikuinii midagi. Õige kunst ei ole ainult kraani kinni keerata, vaid seda õigel ajal ja kohal joosta lasta ja alles siis kinni keerata, kui liiale minnakse. Seda võimaldab välislaen. Pean kordama professor Jansseni, rahvasteliidu poolt määratud meie laenu usaldusemehe sõnu, et välislaen on nagu esimene pangetäis vett tühjale pumbale, mis pumba jälle käima paneb.

Läheme üksikute majandusealade vaatlemisele, et selgitada, missugused väljavaated on nende arendamiseks. Eeskätt põllumajandus. Missugused väljavaated on põllumajanduse praeguse seisukorra väljaarendamiseks, et sinna uued tööstusevõimalused tekkida võiksid? Praegu teeb raskusi see, et meie ei võitle põllumajanduse üldise tasapinna tõusu eest, vaid meie võitleme selle eest, et olemasolev tasapind ei langeks, ühenduses meie maareformi teostamisega. Kui meie maareformi ei suuda rahuldavalt läbi viia, nii et uued tekkinud majanduseüksused elujõulised ei ole, siis on paratamatu tagajärg see, et meie põllumajanduse üldist tasapinda ei tõsta, vaid et see alla läheb. Paistab, et meie lähemal ajal sellest probleemist hakkame üle saama, tänu esiteks meie asunikude tööle ja tegevusele, kus meie tõesti ennastalgavat tööd näeme, kui ka neile jõupingutustele, mille tõttu meil meie kehvide rahasummade juures siiski võimalik olnud neid majapidamisi laenudega toetada. Selle tõttu paistab, et meie lähemate aastate jooksul oma maareformi võime teostatuks lugeda, ja alles siis, kui see lahendatud on, võime hakata juba täit tööjõudu ja täisi võimalusi teiseks ülesandeks tarvitama, oma põllumajanduse üldist nivood tõstma. Seda ei ole meie seni kogu jõuga teha suutnud, kuna tähendatud esimene ülesanne kõik meie jõud on ametisse pannud.

Mis oleks meil aga sellel alal teha ja mis sellel alal tehtud on, et uusi põllumajanduslikke üksusi luua? 1923. aastal oli asundustalusid üldse 17.666, 1924. aastal loodi uusi 2.386, 1925. aastal — 2.166 + 498 töölisekohta, 1926. aastal — 2792 + 390 töölisekohta. 1927. a. andmed ei ole loomulikult veel selgunud,

kuid kokku on seni loodud 26.710 asunikukohta, milles kokku 420.000 tiinu maad. Käesolevate andmete järgi on põllumaaga rahuldatud mõisatöölisi 7.099, kuna rahuldamata jäänud mõisatööliste summa on ainult 60. (M. Martna, stp: Ainult 60!? — L. Johanson, stp: See ei ole õige, Kastre mõisas üksi on rohkem.) Neile andmetele vastavalt, mis härra põllutööministril olemas, on see küll nii. (L. Johanson, stp: Neid andmeid me tunneme.)

Mis soomaadesse puutub, siis näeme, et nende kruntide väljaandmine viimase kolme aasta jooksul elavam on olnud. Kuna 1924. aastal soomaadest välja anti ainult 10 krunti, oli see arv 1925. aastal 79, 1926. — 65 ja 1927. a. — 91.

Samuti on hoogu võtnud maal ehitusekruntide väljaandmine. 1923. a. anti ehitusekrunte välja 64, 1924. a. — 277, 1925. a. — 426 ja 1926. a. — 436. (M. Martna, stp: Palju siin tahtjaid peaks olema?) Ma ei tea tahtjate arvu, kuid võin tõendada, et valitsusel on selles küsimuses oma kindel seisukoht, ning seadused ning määrused, mis selles suhtes välja antud, peaksid küll ehitusekruntide tahtjaid rahuldama.

Mis puutub uudismaade loomisesse, siis on loota, et olemasolevast maa-alast veel kuni 3.000 asundustalu juurde tehakse, kuna soomaid, mis asundamiseks enam-vähem kõlblikud, on järjekorras umbes 200.000 tiinu, millest umbes 10.000 krunti välja peaks tulema. (M. Martna, stp: See on küll tuleviku muusikal)

Kui tuleb küsida, missuguste ressurssidega uudismaade asutamisele ja soomaade kultiveerimisele minna tuleb, siis nende suhtes pean ma küll ütleva, et uudismaade tegemine praegust normaalprotsenti, eriti välislaenu protsenti ära ei tasu. Seda olen tähendanud oma eelarve-kõnedes, ja sellest on nii aru saadud, et välislaen üldse põllumajandusesse, kui niisugusesse, ei tohiks minna. Küll arvan, et meie välislaenu raha just soode kultiveerimiseks ja uute maade ülesharimiseks tarvitada ei saa. Siin peame katsuma oma summadega läbi saada, nende summadega, mis vabaks jäävad, kui meie rohkem tulutoovate ülesannete peale, mida seni ka oma summadega finantseerisime, välislaenu tarvitame. Ma olen küll igasuguste eriprotsendimäärade vastu, kuid pean ütleva, et meie põllupinna laiendamise ja maa juurdevõitmise jaoks siiski erinormid ette näha tuleksid. See ülesanne on sedavõrt suure rahvusliku ja majandusliku tähtsusega, et siin teatavat forsseerimist ja soodustamist paratamata üles näitama peame. Missuguseid summasid võiksi-

me meie selleks tarvitada. Normaalne on muidugi see, kui tarvitame neid summasid, mis selleks otsekohe on määratud, see on asundusekapitali. Kapitali nimi on küll olemas, aga sisu seni puudub. Et temale aga ka sisu anda, selleks on seaduseelnõu juba välja töötatud, ja vist lähemal ajal esitab Vabariigi Valitsus selle Riigikogule. Selle järele koondatakse asundusekapitali kõik need summad, mis maareformist sisse tulevad, niihästi müügi- kui ka rendisummad. Samuti läheksid asundusefondi kõik seni väljaantud põllumajanduse laenudest tagasitulevad summad. Selle fondi sissetulekud, mida iga aasta ka kulutada võiks, oleksid praegu umbes 250 miljonit, 5 aasta pärast 300 miljonit, 10 aasta pärast 400 miljonit ja 20 aasta pärast 500 miljonit. Kui arvame, et veel paar aastat maareformi teostamise lõpetamise jaoks need summad ära lähevad, siis võiks arvata, et 3 aasta pärast võiks kogu asundusekapitali summat uudismaa juurdeloomise rakkesse panna. Kui sellele alale umbes 3—400 miljonit iga aasta juhtida, siis võiks arvata, et igal aastal umbes 3-, 4- kuni 500 uut asunduskohta tekkida võiks. Siia juurde peab muidugi arvama asujate oma kapitali, töövaeva jne. Selle järgi võiks arvata, et põllutöoministeeriumi kava — 10.000 asundustalu — lähema 15 aasta jooksul teostatud oleks. Võiks küsida, mis võimalused meil on esimeste aastate jooksul, kus neid summasid tarvis veel maareformi teostamise lõpetamiseks. Ma kavatsen Vabariigi Valitsusele esitada seaduseelnõu, mis lubaks riigi käes olevaid deposiitsummasid, mis praegu Eesti pangas ilma protsentideta jooksva arvel, paigutada odava protsendiga maapanga pantlehtedesse teatavate sihtlaenude väljaandmiseks. See ei oleks meie riigile kahjulik operatsioon, sest nende deposiitsummade eest ei saaks niikui nii mingisugust protsenti. Kui aga nüüd võimalus on teatud väikse protsendi saamiseks, siis oleks see riigikassa seisukohalt vastuvõetav. Deposiitsummad tõusevad neljasaja miljoni peale. Kuid kogusummat ei võiks väärtpaberitesse paigutada, sest teatud summa peab alati olema sularahas võimalikkudeks tagasimaksudeks. Kakssada miljonit marka võiks aga selleks otstarbeks küll tarvitada, missugust summat võib juhtida maapanga kaudu uudismaade harimiseks ja uute töövõimaluste soetamiseks põllumajanduses.

Teine ülesanne oleks, peale uudismaa ja põllupinna juurdeseotamise, veel põllukultuuri tõstmise, masinate rohkendamise, põllumajanduse kõrvalharude väljaarendamine jne. Põllutöoministeeriumi arvamise järgi oleks põllumajandusel tarvis laenu masinate soetamiseks kuni sada miljonit, aianduse edenda-

miseks, lihtsamateks maaparandusteks jne. umbes sama palju. Nendeks otstarveteks võiks laenu anda ka maapank, kellele tegevusekapitali anda tuleb. Esiteks on pikalaenu panga põhikirjas ette nähtud, et ta oma põhikapitalist kahe miljoni krooni eest peab maapanga pantkirju ostma. Teiseks on Eesti panga põhikirjas ette nähtud: Eesti pank võib lühikeseajalisi, kuni viieaastaseid, valitsuse poolt tagatud pantkirju välja anda. Sarnaste pantkirjade seeriatega väljaandmine on maapangale lubatud, ja Eesti pank võib kuni paarisaja miljoni eest neid pantkirju osta. Kõiki neid summasid võib maapanga kaudu seega põllumajandusesse juhtida ülemaltähendatud sihtideks. Peale selle on valitsusel kavatsus pikalaenu pangale ülesandeks teha vähemalt 100 miljonit marka reserveerida selleks, et meil piimatalituste ja teiste põllumajandusliikkude tööstuste seisukorda parandada. Meie võime öelda, et meie piimatalituste võrk küllalt tihe on ja siin uusi ellu kutsuma ei ei ole meie vast õigustatud. Kui vaatame aga piimatalituste bilansse, siis näeme, et olemasolevate seisukorda on tarvis parandada. Nii oli 1925. aastal 234 ühisusel 66 miljonit riiklikku laenu, kuna kõrge protsentidega eralaene oli 265 miljonit, mille eest neil erapankadele 13 kuni 15 protsenti maksta tuleb. Vastavaid laene üle kandes pikalaenu pangale, alaneks protsendikoorem ja paraneks ühisuste seisukord.

Valitsus on ülesandeks teinud ka Eesti pangale reserveerida vähemalt 300 miljonit lühiajalise põllumajanduse laenutarviduse rahuldamiseks. Nii oleks üldiselt põllumajandusesse võimalik juhtida kapitali umbes 200 miljonit riigikassas olevatest deposiitsummadest, umbes 200 miljonit Eesti panga ja 200 miljonit pikalaenu panga kapitalist — maapanga kaudu. 100 miljonit pikalaenu panga kaudu piimatalitustele ja teistele põllumajanduslikkudele tööstustele ja 300 miljonit lühikeseajalist laenu Eesti panga kaudu, kokku üks miljard marka. See kapital peaks suutma anda tarvilikul määral tehnilised võimalused ja abinõud põllumajandusele, et võiksime juba tõsisemalt asuda praeguse põllukultuuri süvendamisele ja põllumajanduse üldise seisukorra tõstmisele. Sellejuures ei tohi meie aga sarnaselt asja juurde minna, nagu seni põllumajanduslikkude laenude juures tehtud on, kus järele kalkuleerimata ülepeakaela raha otsekohe peale suruti. Ma tuletaksin meelde seemnevilja laene jne. Siin peaksime alati äärmist tagasihoidlikkust pidama ja alati suurt kalkuleerimist põllumeestelt nõudma, kui nad ühte või teist asja ette võtta kavatsesid. Ainult siis, kui põllupidaja iseennast pingutab,

oma vaba tööjõudu võimalikult palju ära kasutab ja natukene laenu juurde võtab, siis võib arvata, et see laen temale tõesti kasu toob. Kui aga ainult laenu arvel tahetakse kõik 100% uutest kavatsustest ära teha, siis võib tõesti asi nii välja tulla, nagu ta paljudel, tihti headel algatustel tulnud on, et kasu asemel tuleb lõpuks oksjonibaamer. Kui meie põllumajandust välja arendame, ei tohi meie kunagi silmi kinni pigistada nende hädaohtude ees, nende probleemide ees, mis meil põllumajanduses praegu ja rohkem veel ehk tulevikus tekkida võivad. Meie kõige tulurikkam põllumajanduse ala on piima- asjandus. Meie näeme, et just see väga populaarne põllumajanduseharu praegu teatava tagasikiskuva tähe all on, sest et võihinnad alla lähevad, sellepärast et võistlus tõuseb maade poolt, kus produtseerimise tingimused paremad on. See ei ole juhuslik nähtus, millest paari aastaga üle saame, vaid meie peame ette valmistatud olema, et hinnad veelgi alla lähevad, ja et meie koguni küsima peame hakkama, kas meie suudame nende hindadega võistelda või mitte. Kui vaatame, kuidas väljaspool see ala on arenenud, siis näeme, et Lõuna-Ameerika oli enne sõda sissevedav maa, praegu ulatab tema väljavedu 250.000 kvintaali peale aastas. Austraalia või väljavedu oli enne sõda 352.000 kvintaali, nüüd aga 583.000. Uus-Meremaa enne 176.000, nüüd — 633.000, see tähendab 4 korda suurem. Kõige huvitavam võrdlus on Uue-Meremaaga, kus rahvaarv umbes sama suur kui meil. Kui piimalehmade arv meil on 300.000 ümber, on Uuel-Meremaal neid üle 1 miljoni. Seal on heinamaad, mida ei niideta, 16 miljonit aakrit ja niidetavat 1 miljon. Harilik kord on see, et kari seisab terve talve väljas, ja on see, et kõige paremat rasva poolest saaki annab just see kari, mis aasta otsa väljas on. Sellele juurde tuleb siis moodne vitamiinide teooria, kus öeldakse, et värske rohu peal oleva lehma piimas on palju rohkem vitamiine. Kas see teooria õige või vale on, seda ma ei tea, aga praeguse moodsa loosungina mõjub ta kindlasti. Seejuures on Uuel-Meremaal 16.391 mehaanilist lüpsisiseadet, mis korraga võisid lüpsata 58.648 lehma. Piimakarja pidamise juures on selle tõttu seal ametis ainult 70 tuhat inimest, mis kindlasti ei ole suurem arv, kui meil $\frac{1}{3}$ lehmade arvu juures. Ka meie rei produtseerb seal keskmiselt 385 tonni võid, meil aga ainult 250 tonni. Samad arenemisevõimalused sel alal on Austraalia, Argentiinal ja ka Siberil. Siber on praegu täiesti ära lõigatud, kuna ta enne sõda suurt osa hakkas mängima, kuid kindlasti on Siberil ka tulevikus suur tähtsus. Sellepärast tuleb

meil mõelda, kas piimamajandus on meil tulevikus kõige tulurikkam majanduseala või mitte. Meie ei tohiks unustada, kuhu meie või praegu peaaesjalikult läheb, — see on Inglismaale. Kuid Inglismaal on praegu suur propaganda käimas, et tarvitama hakataks asumaade võid. Ja see on ka täiesti arusaadav, sest asumaad ostavad rohkesti Inglismaa kaupe; Austraalias ostab näiteks iga elanik Englise kaupe 10 naelsterlingi eest, Uuel-Meremaal — 17 naelsterlingi eest, kuna aga meil 11 shillingi eest, ja loomulik, et Inglismaal sellepärast palju rohkem sümpaatiat on asumaade vastu, kes neilt rohkem ostavad. Et sellel propagandal mõju on, seda näeme sellest, et sissevedu Euroopast Inglismaale vähenenud on, nii absoluutselt, rääkimata relatiivselt. Nii oli enne sõda või sissevedu välismaalt 3.220 cvts, 1925. aastal aga 2.864, või protsentides võttes, enne sõda 77%, nüüd — 48%. See näitab, missugune hädaoht meid tulevikus ähvardab ja mille peale meie valmis peame olema. Läheme edasi. Kõik meie põllumajanduse saaduste produktid, mida meie valmistame ja müüa tahame, peame meie kaugetel turgudel müüma, ja siis on ometi selge, et sarnane põllumajanduslik riik, mis kaubanduslikkudest turgudest kaugel on, ei saa nii intensiivselt areneda, nagu riigid, kellele suur tarvitajate hulk kohal, kellel turud külje all. Kui meil sellepärast räägitakse, et meie ainukene väljaveoala on ainult põllumajanduse peale end baseerida ja ainult selle peale jääda, siis mina arvan, lõikame meie sellega kõigepealt põllumajandusele enesele lihasse, sest kui meie tõesti selle juurde jääksime, siis peaksime kõik unistused intensiivsest põllumajanduslikust kultuurist ja selle arendamisest jätma, sest on võimatu intensiivne põllukultuur ilma paralleelselt väljaarenenud teiste majandusealadeta. Kaugetele turgudele ained välja vedades peame veorahadeks palju kaotama, ainult üksikuid oma artikleid saame sinna saata, kuna terve rea saadusi, näiteks aiasaadused, kaugete turgude tõttu kas mitte sugugi, või ainult raskesti tingimustel turule saata saame.

Sellepärast arvan ma, et otsekohe hädaohtlik ja lühinägeline oleks, kui meie end ainult põllumajanduse peale baseerime, sest see tähendaks — kõike oma majandust ühe kaardi peale panna. Kui see kaart löödud, siis võiksimme meie üldse löödud olla, ja sellepärast ei saa nii kergelt mõelda minna teistest majandusealadest. Põllumajanduse huvi kui ka üldised huvid nõuavad, et kõik alad arendatud oleksid, et meie igal alal kõige vähemagi võimaluse ära kasutaksime.

Ma tulen tööstuse juurde tagasi. See ei ole praegu liiga armastatud teem ega tänulik teem. Üldiselt on ju tööstuse alal

ainult see mulje, et tööstus ei ole muud midagi, kui need üksikud suurtehased, mis meil praegu hinge vaakumas.

Osalt on sarnase vaate tekkimine arusaadav, sest meie näeme üksikuid ülisuuri ettevõtteid, näiteks ühe tööstusettevõtte kapital on suurem, kui kõigi Eesti pankade kapitalid kokku. Nelja tööstusettevõtte kapital on 50% kogu Eesti aktsiaseltside kapitalist ja 13 ettevõtte kapital on 70% kogu Eesti aktsiaseltside kapitalidest. Need andmed on kuldbilansside statistika põhjal arvatud. Kui tööstusest räägitakse, ja samuti kui meie tööstuse väljaarenemisest räägime, eriti kui meie räägime, et meie peame neile toetust andma välislaenust, siis tundub, nagu tahetaks toetust anda suurtööstusele, nagu mõeldaks sellejuures ainult neid suurettevõtteid. Eriti tööstuse finantseerimisest rääkides, pealegi välislaenu arvel, ei tule aga tähendatud suurtööstus üldse kõne allagi. Omalalaj, kui neid finantseeriti, olid teised põhjused. Suur hulk ettevõtteid oli korras, tööliskond koos. See oli ajajärk, kus tööstusettevõtted olid hoolekande all. Siis arvati, et on odavam anda laenu nendele ettevõtetele, missugused summad hiljem kuidagi viisi ettevõtete likvideerimisel tagasi saadakse, kui otsekohe toetust anda töötatavatele. Arvati, et toetatakse töötatavate ettevõtete eneste arvel. Võib olla, et sellejuures üle hinnati tööstuste realiseerimise väärtusi, kuid seekord oli see üheks laenuandmise motiiviks. Praegu seda motiivi enam ei ole. Need ettevõtted, mis on töötama jäänud, neil on enam-vähem küllaldane laen olemas, kuna elujõuetute tööstuste töölised juba laiali on valgunud. Teiseks on praegu mitmed ettevõtted üle krediteeritud ja neile rohkem anda on võimatu. Kolmandaks motiiviks on see, et kui suurtööstused midagi tahavad ette võtta, siis on seal õige suurte summadega tegemist. Näiteks Kreenholmi vabrik tegi Inglismaal laenu 400.000 £ peale, see on umbes 800 miljonit. Üks teine suurvabrik tegi samuti laenu 2 miljoni dollari peale, mis on ka umbes 800 miljonit. Pikalaenu pank saab aga tegevusekapitaliks ainult 630 miljonit, millest veel otsekohe maapangale läheb 200 miljonit jne. Selle järgi on selge, et selle väikese summa juures ei saa rääkida suurtööstustest, sest igauks nendest üksikult tarvitaks krediiti suuremal määral, kui pikalaenu pangal summased üldse olemas. Ainukene asi, mis meie teha suudame ja tohime, on see, et kõik oma tähelepanu pöörame kesk- ja väiketööstuse peale, et neid tööstusi välja arendada.

Mis puutub sellesse etteheitesse, mis tehavad rkl. Veiler'i poolt, et sisse veame meie sisseseadeid jne., olgugi et nende valmis-

tamine ka kodumaal võimalik, siis oli selleks päris tehniline põhjus ja nimelt kapitali puudus. Meie võtsime võlgu masinaid ja muid sisseseadeid Rootsist valitsuse vastutusel. Seda laenu oli võimalik saada 4—5 aasta peale. Seda aga meie oma kesk- ja väiketööstus võimaldada ei suutnud, nemad müüsid omi saadusi ainult sularaha eest. Sularaha eest ei suutnud aga sisseseadeid piimameiereid osta, järelikult osteti välismaa sisseseadeid, mida võlgu oli võimalik saada. Seega oli kapitalipuudus, mis sundis kesk- ja väiketööstust nii öelda välja surema, aga mitte see, nagu tahaks valitsus neil jalgu alt ära-lüüa. Kui neid tööstusettevõtteid nüüd finantseerima hakkame, siis ei ole siin tegemist mingisuguse „Gründertumiga“, vaid püüdmisega, võimaldada oma tööstusel sama soodsate tingimustega, see on võlgu, oma kaube müüa, kui välismaa tööstus seda teeb, sest meie peame hoolitsemata selle eest, et oma tööstus saaks samasugustel tingimustel töötada, kui välismaa tööstus. Kui meie seda võimaldame, ja ma pean ütlema, et meie seda saaksime võimaldada, siis näeksime, et mitmed elujõulised tööstused otsekohe uuesti jalad alla saavad ja uus elu nendes tekib, ning siis võiksime näha, et seal kindlasti töövõimalusi juurde tuleb. Me ei saa aga tähelepanu pöörata jätta nende varade peale, mis meil maapõues olemas, ja loodusevarade peale, mida tähele ei panda. Põlevikivist lähen ma seekord mööda, temast on juba küllalt kõnelnud, ja mida vähem temast räägitakse, seda parem. Liiategi on aeg praegu sarnane, et sealt midagi tõesti välja võib tulla, sellepärast parem igatahes temast mitte midagi! Nimetan vaid teisi, näiteks vosvoriit, valge savi ja Saaremaa marmor. Need on proovitud, nende kvaliteet on täiesti vastav turundule, kuid vastavatel tööstustel on ikka mõnesuguste raskustega kokku pörgata tulnud.

Võtame vosvoriidi küsimuse. Öeldakse toore vosvoriidi kohta, ta olevat kõige parem väetisaine, kuid millegipärast ei tarvitata teda suuremal määral ja põllumeeste poolt võetakse ta umbusaldusega vastu. Vosvoriit kõlbaks aga küll ümbertöötamiseks supervosvoraadiks. Selle asemel aga, et vosvoriiti kohapeal ümber töötada, toome meie seda iga aasta ligi paarisaja miljoni eest välismaalt. Sarnane tööstus oleks meile loomulik, on olemas ju omal tooresaine ja ka turg oleks kindlustatud. Läänud suvel oli just sarnane võimalus. Oli mees, kellel oli raha, kellel oli vastav vilumus ja kes otsis oma rahale ja iseendale teenistust. Selle juures oli temal veel väävlilhappy sissesead, mis iseenesest väga kallis ja mis supervosvoraadi tööstuses tarvilik on, ühesõnaga ei olnud selle tööstuse sisseseadmiseks peaaegu enam midagi

vaja. Oleks muidugi loomulik olnud, et seal meil töövõimalused tekkinud oleksid, kuid konjunktuur on praegu halb. Eesti turu ümber võitlevad praegu 2 välismaa sündikaati ja sellepärast lüüakse hinnad allapoole, kui normaalne hind nendel maadel, kus vabrikud töötavad ... (Th. Pool, tõer: Väga kasulik meie rahvale!) Selle juurde tulen ma pärastpoole tagasi, praegune moment on sarnane, kus meie selle ajutise konjunktuuri läbi võidame, kuid ei ole kaugel see aeg, kus kokku lepatakse ja kus meil paremal juhtumisel normaalhinnad maksma pannakse. Kuid meie ei tea, mis kindlustus ongi selleks, et meil normaalhinnad maksma pannakse. Tõenäoliktult aga lastakse meil pärast need kasud kõik kinni maksta, mis meie praegu arvame saavat. Kuid ka siis on oma tööstuse tekkimiseks samad raskused. Alati, kui üks välismaa kontsern turgu valitseb, talitab ta nii, kui praegu. Niipea, kui meie oma tööstuse käima peaksime panema, lastakse hinnad alla, ja kui meie tööstusel hing kinni jääb, reguleeritakse hind jälle nii, et kõik kahjud kaetakse.

Meie kasutame odavat silmapilgu võimalust, missugused kasud meil pärast tagasi võetakse. Mis olemata jäävad, on sajad töövõimalused ja kasutamata jäävad loodusevarad, mis meil maapõues olemas.

Kui meie edasi läheme valge savi juurde, siis on see meie tööstuses tooresainena täiesti kasutatav. Seda veetakse aga 30—40 klm. tagant hobustega välja. Loomulik, et see mingisugune tööstus ei ole, kui 30—40 klm tagant peame hobustega välja vedama seda kõige odavam materjali. Siin oleks tarvilik kapitali sisse panna. Teatavate kapitalikulutuste juures võiks see sadadele inimestele tööd anda.

Saaremaa lubjakivitööstusel on tellimisi, seda ostetakse. See on täiesti turukaup, mida võib otsekohe välismaale tooresainena välja vedada. Aga ei ole sadamat, mis väljavedu võimaldaks. Üldine mentaliteet on aga: kas meie hakkame ühele ettevõttele sadamat ehitama? Tagajärg on see, et see tööstus kuidagi viisi jalgu alla ei saa. Nii siis on meil töövõimalusi olemas ja meil on tarvis uusi töövõimalusi, kuid paigalt meie ei saa. Ma ei saa siin külmaks jääda.

Siin võiks öelda seda, ja mulle on tehtud etteheiteid otsekohe, et tööstuste kavad on fantastilised ja nende täitmiseks mõeldakse anda tööstusele välislaenu summad, mis pikalaenu pangale määratud on. Mööda minnes peatuksin selle juures, kuhu pikalaenu pangale määratud summad minema peaksid. Pikalaenu pangale antakse välislaenust 630.000.000 marka. Sellest on põhikiri juba ette näinud, et maapanga pantlehtedesse läheb 200.000.000

marka. Edasi, piimameiereide ja teiste põllumajanduse saadusi ümbertöötavate tööstuste peale peaks vähemalt 100.000.000 marka minema. See oleks juba kokku 300.000.000 marka. Siis on kõik rääkinud meie ehituspoliitikat, selle elustamise tarvidusest Tartu-Besti hüpoteekpanga kaudu. Ma arvan, et pikalaenu pank peaks 100.000.000 marga eest Tartu hüpoteekpanga pantlehti ostma. Siis rääkisime, et tahame ka laevandust toetada pikalaenu panga kaudu; siin võiks minimaalne summa olla 50.000.000. Laevanduse tarvidustest ei saa meie külmalt mööda minna. Meie inimestel ei ole raha korralikkude moodsate laevade ostmiseks ja sellepärast ostetakse vanu laevu, mis välismaal määratud põhjalaskmisele. Neid ostetakse odavama hinnaga eest, kui moodsaid laevu. Süüsi aga tarvitavad sarnased laevad rohkem, kui moodsad laevad, ka kinnistusemaksud on sarnasel laeval hoopis teistsugused, kui moodsal laeval. Laeva hind tuleb sellejuures ära maksta 4—5 aasta kestel, kuid nii ruttu ükski laev ju ennast ise tasa teenida ei jõua. Peaks võimaldama soodsamalt laevu osta, pikematel väljaostutingimustel, siis võiksid laevad ennast paremini tasuda. Samuti tuleb tõsiselt mõelda uute laevaliinide peale, sellest on ka räägitud ja sellest ei saa vaikides mööda minna. Praegu on praktilisem ettepanek ... (Vahelhüüe!) See on praegu vist tõesti ala, mis tulutoov ei ole. Kui aga mõtleme seda, et meie kogu põllumajandus oleneb heast laevaliinist, oleneb sellest, et produktid kiiresti turule viiakse, kus neid tarvitatakse, siis peame ehk algatama ettevõtte, mis kõige kasulikum küll ei ole, kuid mille puudumise all võib olla kogu põllumajandus kannataks. Viimase kavatsuse järgi oleks ka väliskapital huvitatud sellest ettevõttest osa võtma, kui valitsus, meie omad laevandus-ettevõtted ja eksportöörid ka osanikuks astuksid. (Vahelhüüe.) Valitsuse tagatist ei ole välismaa poolt üldse üles tõstetud. Välismaa osanikud ütlevad, kui teie mõistlikult asja ajate, tuleb laevaliin ilma puudujäägita välja, kusjuures küll võimalik oleks, et valitsus dividendist ilma jääb. Viimases sisseandes, mis rahaministeeriumile on tehtud, öeldakse, et küllalt oleks ka sellest, kui riik üldises korras, nagu ta harilikult teisi laevaliine toetab, ka siin toetust annaks.

Peale laevanduse tuleb finantseerida ka kesk- ja väiketööstust, millest siin rääkinud olen ja milleks vähemalt 50 miljonit ära läheb. Ühes endiste summadega oleks seega kokku 500 miljonit ja pikalaenu pangale jääks üle veel ainult 130 miljonit, nii öelda reserviks, mida võib üldiselt tööstuse tarvidusteks tarvitada. Ma arvan, selle summa jaoks reaaltarvidusi ikkagi kindlasti leidub, ja kui meie

neid summasid selleks reserveerime, siis ei oleks minu arvates sugugi liialdusega tegemist.

Loomulik, et produktioon ja töövõimalused ei teki ilma inimesteta, nagu ma juba ennem nimetasin. Ainult inimene, ettevõtja, kes seda kasutada oskab, loob temast midagi. Peab ütlema, et sellel alal meil kahjuks praegu kurb seisukord on. Meil oli teatavaid „Gründertumi“ laene pärast sõda. Ei saa salata, et sel ajal asjatundmatult asutati ettevõtteid, mis pärast päris teenitult kokku varisesid, kuid oli ka terveid ettevõtteid, mis pärast halva konjunktuuri tõttu kokku varisesid.

Üksikud ettevõtjate perekonnad, kes on jõukad olnud ja nüüd kõik kaotanud, on perekonnadraamadest sattunud. Sellejuures on aga meil nüüd veel kombeks nende peale halvaks-panevalt näpuga näidata, kuid nende seas leidub palju pettunuid ja kokkuvarisemisi, mida ei saa kahjutundeta konstateerida. Nende pettumuste ja kokkuvarisemiste tagajärg on nüüd aga ettevõtlikkuse puudus üldse. Ettevõtlikkus iseenesest on aga hädatarvilik, meie peame aga seda tervendama ja rööbastes hoidma. Kuid sarnane ettevõtlikkuse puudus, passiivsus, lootus teiste peale, et teised organiseerigu töövõimalusi, on lubamatu. Siis tuleb välja, et meil ülikooli haridusega inimesed lähevad Austraaliasse, et seal kas või teistel saapaid võksida — kui aga oleks töö, mida omal ei ole vaja organiseerida. See on kurb nähtus. Selle juures peatun pärast.

Minule tähendati vahele, et kavatsused on kaugeleulatavad, mis annavad töövõimalusi alles kauges tulevikus. Põllumajandust võib ainult pikkamööda arendada, mida rohkem pikkamööda ja ettevaatlikumalt, seda kindlamiini läheb edasi. Samuti ei või tööstuses üle öö midagi loota. Mõned aastad lähevad ära, kus töövõimaluste puudumisega veel tegemist on. Meie peame mõtlema, kuidas selle vastu võidelda. Esialgsed summad on välislaenu summad, mida riik ise kasutama ei hakka, vaid eramajandusesse juhib. Põllumajandusesse läheb maapanga kaudu 600 miljonit, 200 miljonit riigikassast, 200 miljonit Eesti panga kapitalist, 200 miljonit pikalaenu panga kapitalist. Need summad lähevad maaparandusesse, ehitusse jne., mis kõik töövõimalusi annab. Ma nimetasin siis veel hüpoteegipanka Tartus. Selle kaudu lähevad summad ehituste peale. Ehitusematerjali valmistamine, ehitusetööd jne. annavad jällegi töövõimalusi.

Kui kõik summad kokku võtame, siis leiame, et meil umbes 1 miljard mitmesuguseid summasid selle talve jooksul rahvamajandusse satub, millest kindlasti, kui mitte pool, siis üks kolmandik, tööpalkadeks läheb.

Kui meie selle summa tööpäevade peale arvame, siis annaks see umbes 4—5-tuhandele töölisele tööd läbi aasta. Muidugi oleks see ainult üheks aastaks, ja meie ei saa arvata, et see majanduseellu elavust toob niivõrrt, et meie kuni üldise majanduselu tõusuni läbi saaksime.

Siin peame peatuma teiste kavatsuste juures ja nimelt linnadeleidiu kava juures. Linnadeleidul on kavatsus kaks miljardit laenata produktiivseteks ettevõteteks. Kuigi selle summa liiga suureks arvame, siiski peaksime peatuma jääma ühe või poolteise miljardi peale ja uskuma, et niisuguse summa suuruses leidub linnadel produktiivseid ettevõtteid, missugused ennast ära tasuksid. Selles ulatuses tuleb vististi linnadele vastu tulla ja neile laene teha lubada linnamajanduse korraldamiseks ja linnade olukorra tõstmiseks. Sellega oleks ka töövõimalusi loodud, eeskätt linnades, kus igasugused ehitused ja veevärgi, kanalisatsioonide kordaseadmised jne. käsile võetakse, kus just palju tööpalkadeks kulub.

Kuid siin tuleb edasi veel teine probleem, millele meie kõige lähemale peame astuma ja mis väga tähtis on, eriti kui meie põllumajanduse arenemisest räägime, see on raudteedevõrk. Nüüd on aeg, kus meie peame raudteedevõrku täiendama maakohtades, kust muidu põllumajandusesaadusi välja vedada ei saa. Praegu on see võimalik väliskapitali abiga. Muidugi peame hoiduma sellest, et tervesse Eestisse hakkame tihedat raudteedevõrku ehitama. Kuid ka esialgsete arvamiste järgi — valitsuses on praegu liinide küsimus arutamisel — oleks siiski tarvis vähemalt paar raudteeliini ehitada, mis umbes üks miljard maksma läheb. Sellest ei pääse mööda ja nende liinide ehitamine tuleb käsile võtta. Nii pea, kui valitsuses on kokku lepitud, esitab valitsus vastava seaduseelnõu Riigikogule, ja kui Riigikogu seaduseelnõu vastu võtab ja vastavad alused kindlaks määrab, siis võiks enam-vähem kiiresti tööle asuda. Ka annab see paariks aastaks mitmetuhandele inimesele tegevust ja teenistust, ning uute raudteede käimapanemine tekitab uusi turuvõimalusi, uusi teenistusekohti jne. Kui meie need kavad siiski lähemate aastate jooksul läbi viime, ja need on meie majanduse arendamiseks tarvilikud, siis võiksime arvata, et meil lähema 2—3 aasta jooksul peaks võimalik olema enam-vähem normaalseid töösäämise nõudeid rahuldada, peaks leiduma normaalseid töövõimalusi kõigile. Muidugi ühes kui teises kohas võib tulla ajutisi anormaalseid töösoovijate kokkukuhjumisi ette, kus tekib ajutine töötaolek, mida katsutakse lahendada hädaabitöödega, kuid see on juba minu kolleegi, töö-hoolekandeministri ala. Need peaksid aga möödaminevad ja väikeselatu-

sega nähtused olema. Üldiselt peaks aga töösaamise võimalusi olema.

Ma puudutaksin lõpuks üsna lühidalt härra Veiler'i poolt ülesseatud maksustamise küsimust. Minu kolleeg, töö-hoolekandeminister puudutas seda küsimust, kuid oma seisukohalt. Mina käsitan maksustamise küsimust ühenduses väljarändamisega. Mina olen lasknud koguda väljarändajate kohta andmeid üksikult 3 aasta eest, et vaadata, missugused maksukoormad olid väljarändajatel tegelikult kanda, ja selgus, et 80% kogu väljarändajatest üldse mingisugust maksu maksnud ei ole. Nii on 1925.—1927. aasta jooksul 2400 väljarännanud isikust olnud 1900 täiesti maksuvabad, maksuga kuni 100) margani — 256 ja üle 1000 marga — 198. Ma toon need andmed sellepärast, et siin tähendati, et just jõukad ärid likvideeruvad, panevad oma poed kinni ja reisivad Austraaliasse. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Õeldakse, et maksukoorem meil raske on.) Ta võib väga raske olla, kuid väljarändamisele ei ole ta veel sundinud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: See on väljarändamise põhjus olnud.) Maksukoorem on küll raske, kuid ei saa ka salata, ja vist härra Veiler'gi ei vaidleks vastu, et meie maksusüsteem ainult vaeseks ei tee, vaid sellejuures võib ka rikkaks minna. (Vahelhüüe keskelt: Seda nad ei tunnista.) Aga et maksustamisel eksitakse ja vigu ette tuleb, seda ei saa ka salata. Kuid ka arvustustes tuleb liialdusi ette. Toon näite — õeldakse härra Veiler'i kõnes, et vürtspoodide tuluprotsendiks loetakse 14%, kuid maksuameti poolt tuuakse andmed ette, et on ainult 6%.

Mis puutub väiketöölise tööriistade müümisse, siis olen mina ka neid juhtumisi üksikult läbi uurinud. 1927. aastal ei ole ühtki sarnast juhtumist olnud, 1926. aastal ka mitte, kuid 1925. aastal on tõesti 6 niisugust juhtumist olnud, 5 Tallinnas ja 1 Tapal. (J. Tõnisson, rhv: 1 Tartus.) Kui peale selle veel üksikuid sarnaseid juhtumisi on, siis on harilikult algatajateks olnud eravõlgnikud, ja kui eravõlgniku nõudmisel on oksjon välja kuulutatud, siis ei saa maksuamet vahele segamata jätta. Muidugi ei saa salata, et üldse maksuseadustes puudusi on, et nende käsitamise juures vigu tehakse. Mina olen ise selle peale tähelepanu juhtinud, ja meie ülesanne peaks olema neid seadusi parandada. Juriidiliste isikute maksuseaduse eelnõu on välja töötatud valitsuses, kohtuministeeriumis läbi vaadatud, ja vist tuleval nädalal tuleb Riigikogusse. Selle seaduse mõte on, et ära kaob mitu maksu juriidilistelt isikutelt: tulumaks, puhaskasumaks jne., neid ühendatakse üheks maksuks, mille läbi ka üldine koormatus kahaneb.

Nimelt kui enne tuli 10.000 kapitali juures 7% kasu juures maksta 216.000 mk., kõik vanad maksud kokku, siis tuleks nüüd uue seaduse järgi 119.000 mk. 8% kasu juures enne 243.000 mk., nüüd 154.000 mk.

Kuid mina isiklikult loodan küll, et üldine maksusumma, mida riik saab, ei vähene, ja seda sellepärast, et see koorem, mis praegu mitme maksu järgi kanda on, on sedavõrt kõrge, et keegi oma puhaskasu näidata ei taha. Ja kui seda ei taheta, siis leitakse ikka abinõu, kuidas kasu varjata, ja ükski administratsioon pole nii tugev, et võiks alati seda jälgida ja kätte saada.

Teisest küljest peab ütleva, et ei ole aktsiaseltsidele see kasulik, alati näidata puudujääke, või ilma kasuta töötada, sest see mõjub halvasti nende krediidi peale. Kui maksumäärad õiglusetundele vastavad on, siis kaob ka see puhaskasu varjamise tung.

Mina arvan, et kui maksustamine lihtsamaks läheb, et siis ehk langeb vormaliselt maksumäär üksikute isikute suhtes, kuid üldsummas peaks siiski riigile vana summa sisse tulema.

Kui nüüd aga juriidilised isikud soodustatud saaksid, siis tekib küsimus, mis saab füüsilistest isikutest, kas nad peavad vana ärimaksu edasi maksma? Ka nende suhtes on vana seaduse parandus-ettepanekud välja töötatud. Tähtsam uuendus on see, et ka äriomaniku äri juhtimise tasu puhaskasust maha arvatakse. Põhimõte on see, et ärimaks peab olema reaalmaks, mis isikliku tulu pealt ei ole võetud. Ei ole õiglane, kui maksustame ühte ettevõtet, mis töötab palgalistega, teistmoodi kui teist, kus töötab ettevõtja ise, et ühe juures palgad arvesse võtame ja teise juures mitte. See põhimõte tuleb läbi viia. Selle läbi aga kukuvad kõik need väikesed, nii öelda vürtspoodnikud ja pisikesed ettevõtted ärimaksu alt välja. Vast see olekski soovitatav, sest nende juures ongi nende aruannete kokkuseadmine kõige keerulisem ja teeb kõige suuremaid raskusi. Ja riigi kaotus ei ole nende juures liiga suur.

Muidugi, ma ütlen, maksude probleem ei ole mitte lihtne ja seda ei saa meie ülepeakaela lahendamata hakata, vaid seda peame pikka aega tegema. Igatahes selles suunas tahab valitsus minna edasi ja loodab, et teda Riigikogu ka tõesti toetab.

K. Baars (töer): Arupärijate nimel teatan, et meie vastusega rahuldatud ei ole. Teen ettepaneku, avada läbirääkimised ühel järgneval Riigikogu koosolekul.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine. Abiesimees **R. Penno** (korra kohta): Juhatause nimel teen ettepaneku, pidada homme Riigikogu koosolek kell 5 pärast lõunat. (Päevakord pr. nr. 92/2).

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Vaheaeg kl. 19.20 min. — kl. 19.35 min.

7. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — I lugemisel. Omavalitsuse komisjoni aruandja **B. Oja**: Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seaduseelnõu oli esitatud Vabariigi Valitsuse poolt ja nägi ette, et uued asutatud linnad — Nõmme, Türi, Tapa, Tõrva ja Põltsamaa — võivad võtta isikumaksu senisel alusel 5 aasta jooksul, alates 1. jaanuarist 1927. a. Selle tõttu, et nimetatud alevid muudeti linnadeks, kaotavad nad tuludest: 1) õpetajate palkadeks saadud toetuse ja 2) isikumaksu, mis 1926. a. eelarvete järgi välja tegid järgmised summad:

	Õpetajate palgalisa.	Isikumaks.
Nõmmel Mk.	1.422.923.—	Mk. 1.196.852.—
Türi	497 655 —	285.000.—
Tapal	590.302.—	250.000.—
Tõrvas	328.028.—	175.000.—
Põltsamaal „	404.520.—	140.300.—

Kokku Mk. 3.243.428.— Mk. 2.047.152.—

Nii on uutes linnades puudujääki ette näha 3.243.428 mk. pluss 2.047.152 marka, kokku 5.290.570 marka. Kindlat uut tulu on ette näha ainult tulumaksust. 1926. a. said linnadeks nimetatud alevid tulumaksust kokku 290.000 marka. Linnadena saaksid nad tulumaksust osa 20% asemel 40% või kokku 580.000 marka. Seega suurenevad uute linnade tulud üldiselt ainult 290.000 marga võrra, jääb puudujääki ikkagi 5 miljonit marka. Uutes linnades on kinnisvarade hindamine ja kinnisvara hindamise maks läbi viidud ainult Põltsamaal. Kui teised uued linnad suudavad läbi viia kinnisvarade hindamise ja seda maksu võtta Põltsamaa eeskujul, siis võiks loota uusi tulusid kokku umbes 3.500.000 marka. Tol korral oleks puudujääk 1.500.000 marka, mille isikumaks peaks katma.

Seni aga, kui ei ole uutes linnades kinnisvarade hindamise maks läbi viidud ja mida ka nii pea läbi viia ei suudeta, ning kui veel arvesse võtta uute linnade suuremaid ülesandeid

ja kulusid võrreldes alevitena, siis tõuseks esialgu isikumaks umbes kolmekordseks. Et aga isikumaks on üldiselt iganenud maksusüsteem, ja et isikumaks lasub enam-vähem ühtlaselt nii jõuka, kui ka kehva maksumaksja kodaniku õlgadel, ja et isikumaks ei võimalda õiglast maksujaotust kodanikkude vahel, leidis omavalitsuse komisjon käesoleva eelnõu täiesti vastuvõetatu olevat. Kui uut linnadel on tarvis uusi tuluallikaid, siis peaksid nad seisma õiglasemal alusel.

Omavalitsuse komisjonis tekkis ka kahtlus, kas uute linnade asutamine Vabariigi Valitsuse poolt seisab õiguslikul alusel. Praegumaksev seadus annab linna asutamise otsustamise õiguse alevi tsensuslikkudele kodanikkudele. Praeguses olukorras ei võiks vana seadus enam uute linnade asutamise aluseks olla. Valitsus oleks pidanud enne, kui ta aleveid linnadeks muutis, selleks korrapärase seadusliku aluse looma või vastavad volitused nõutama.

Ka konstateeriti omavalitsuse komisjonis, et Vabariigi Valitsus ei ole alevite linnadeks ümbernimetamisel küllalt kaalunud nende majanduslikku elujõukust, vaid ümbernimetamine on sündinud rohkem poliitilistel kaalutlustel.

Omavalitsuse komisjoni nimel teen ettepaneku, uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seaduseelnõu tagasi lükata.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 26 häält, vastu — 19 häält, seega on omavalitsuse komisjoni ettepanek vastu võetud ning ühtlasi seaduseelnõu tagasi lükatud.

8. Maavolikogude kodukorra muutmise seadus — I lugemisel. Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumise pärast jääb vahele maavolikogude kodukorra muutmise seadus.

9. Veo- ja liikumisvahendite üldlugemise, registreerimise ja kaitseväge võtmise seadus — II lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **J. Holberg**. Pealkiri, §§ 1 ja 2 võetakse nähtava enamusega muutmatault vastu.

Veo- ja liikumisvahendite üldlugemise, registreerimise ja kaitseväge võtmise seadus.

I peatükk.

Üldmäärused.

§ 1. Kaitseväge mobilisatsiooni läbiviimiseks ning kaitseväge sõjaaegsete tarviduste

rahuldamiseks võetakse sunduslikult kohalikkudelt elanikkudelt veo- ja liikumisvahendeid käesolevas seaduses ettenähtud korras.

§ 2. Veo- ja liikumisvahendite mobilisatsioon võib olla üldine või osaline.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **M. Martna**.)

§ 3 võetakse nähtava enamusega muutmatult vastu.

§ 3. Veo- ja liikumisvahendite alla kuuluvad:

- 1) hobused ja hobuseriistad;
- 2) sõidu- ning veovankrid, reed ja saanid;
- 3) mehaanilised veo- ja sõiduvahendid, nagu: autod, traktorid, mootor- ja jalgrattad ühes nende külge kinnitatavate lisaveovahenditega-korvidega, vagonettidega, platvormidega jne. ning nende juurde kuuluvad riistade komplektid ja tagavaraosad;
- 4) laevad, praamid, buksiirid, mootor-, purje- ja aerupaadid ja nende juurde kuuluvad riistade komplektid ja tagavaraosad;
- 5) õhus liikumise masinad ja vahendid, nagu aero- ja hüdroplaanid, õhulaevad, õhupallid jne., ja nende juurde kuuluvad riistade komplektid ja tagavaraosad;
- 6) eraraudteede veerev koosseis.

Aruandja **J. Holberg** (loeb):

§ 4. Kaitsevæele võtmise alla kuuluvad kõik kaitsevæele kõlbulikud veo- ja liikumisvahendid, välja arvatud need, mis:

1) Riigikogu esimehe, Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri ametlikkudeks sõitudeks määratud;

2) välisriikide saatkondade ja konsulaatide omad, samuti nende välisriikide kodanike omad, kes sellekohase lepingu põhjal kaitsevæele võtmisest ja rekvisitsioonist vabastatud, kui tähendatud veo- ja liikumisvahendid on määratud ametlikuks ja isiklikuks tarvitamiseks;

3) ohvitseride isiklikud hobused, kui nad seadlusega on ette nähtud ja riigi poolt ülespidamist saavad, ja hobuste juurde kuuluvad riistad;

4) politsei kasutuses ja, mis kantud vastasse nimekirja: viimane seatakse kokku sõjaministeeriumi poolt, kokkuleppel sise-ministeeriumiga;

5) tuletõrje komandode päralt olevad;

6) põllutöoministeeriumi poolt registreeritud ja tembeldatud sugutäkid ja -märad, kui

omanikule nimetatud ministeeriumist sellekohane tunnistus on välja antud;

7) tiined märad, kelle kandmise aeg ulatab üle kuue kuu ja märad, kellel varsad nooremad kui kolm kuud, ja

8) üksik tööhobune, komplekt tööhobuse riistu ja veovanker või regi, kui see omaniku poolt esitatud kohaliku omavalitsuse tõenduse järgi ainuke ja ülespidamise teenimiseks tarvilik, niisugusel korral, kui kaitsevæe vajadus vastuvõtmise punktis ilma nende võtmiseta täiel määral rahuldatud.

Esimeses järjekorras kaitsevæele võtmisele kuuluvad need veo- ja liikumisvahendid, mis nende omanikud kasutavad isiklike mõnustuste otstarbeks.

Sõjaminister **N. Reek**: Teen redaktsiooni ise paranduse, § 4. p. 4. sisse võtta sõna „ja“ asemel „olevad“, sest muidu ei ole see redaktsioon selge.

Aruandja **J. Holberg**: Ma ühinen parandusega.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) § 4. ühes redaktsioonilise parandusega on nähtava enamusega vastu võetud.

§§ 5 ja 6 võetakse nähtava enamusega muutmatult vastu.

§ 5. Veo- ja liikumisvahendite kaitsevæele kõlblikuks tunnustamise tingimused ja nõuded, samuti tähendatud vahendite liikidesse jagamise kord, avaldatakse sõjaministri poolt kinnitatud juhtnöörides.

§ 6. Veo- ja liikumisvahendite mobilisatsiooni alal kuulub sõjaministri võimupiiri:

1) kaitsevæele tarvisminevate igat liiki veo- ja liikumisvahendite üldarvu kindlaksmääramine;

2) selle üldarvu jaotamine maade, linnade, alevite, valdade ning vastuvõtmise punktide vahel;

3) tarviliku arvu vastuvõtmise punktide ja neisse ilmumise aja kindlaksmääramine.

(Aruandja kohale asub üldkomisjoni abiesimees **A. Laur**.)

§§ 7—11 võetakse nähtava enamusega muutmatult vastu.

II peatükk.

Veo- ja liikumisvahendite üldlugemise ja kaitsevæele võtmise alal tegutsevad asutused.

§ 7. Veo- ja liikumisvahendite üldlugemist ja kaitsevæele võtmist juhib sõjamineisterium, kusjuures seda ülesannet teostavad järgmised asutused ja isikud:

- 1) kaitsevæeteenistuse peakomisjon;
- 2) kaitsevæe ringkonnaülema;
- 3) veo- ja liikumisvahendite üldlugejad ohvitserid;
- 4) kohalikud vastuvõtmise komisjonid.

§ 8. Kaitsevæeteenistuse peakomisjon vaatab läbi ja lahendab üldlugemist ja kaitsevæele võtmist teostavate asutuste ja isikute vastu tõstetud kaebused.

§ 9. Kaitsevæeteenistuse peakomisjoni koosseis § 8. ettenähtud küsimuste arutamisel on järgmine: esimees — sõjamineisteriumi esitaja, liikmed: sise-, kohtu-, põllutöö- ja teedeministeriumi esitajad ning sõjaministri määratud kaitsevæe loomaarst.

§ 10. Kaitsevæe ringkonnaülema ülesanded veo- ja liikumisvahendite üldlugemise ja kaitsevæele võtmise alal on järgmised:

- 1) juhib omas ringkonnas veo- ja liikumisvahendite üldlugemist, kaitsevæele võtmist ja nendega ühenduses olevate tööde käiku;
- 2) määrab kindlaks omas ringkonnas veo- ja liikumisvahendite üldlugemise ja kaitsevæele võtmise punktid ja tegevuse aja, kui see keskvallitsuse poolt kindlaks määramata;
- 3) jaotab oma ringkonna komisjonide vahel sõjamineisteriumi poolt välja saadetud komisjoni esimehed ja arstid;
- 4) valvab temale alluvate asutuste sellekohaste tööde korraliku ja täpse täitmise üle;
- 5) esitab kaitsevæeteenistuse peakomisjonile üldlugemist ja kaitsevæele vastuvõtmist teostavate asutuste ja isikute vastu tõstetud kaebused.

§ 11. Üldlugemist kohapeal toimetavad sõjamineisteriumi poolt komandeeritud ohvitserid kaitsevæe loomaarsti ja kohaliku linna, valla või alevi esitaja kaasabil.

Kaitsevæe loomaarsti puudumisel on üldlugeja ohvitseri nõudmisel kohustatud esimese asetäitma kohalik maakonna või jaoskonna loomaarst, erakorralistel juhtumistel ka loomavelsker.

(Aruandja kohale asub üldkomisjoni aruandja **J. Holberg**.)

§ 12 võetakse nähtava enamusega muutmatult vastu.

§ 12. Kohalikud veo- ja liikumisvahendite kaitsevæele võtmise komisjonid moodustatakse kaitsevæe ringkonnaülema korraldusel igas vastuvõtmise punktis järgmises koosseisus: esimees — sõjamineisteriumi esitaja, liikmed: maavalitsuse ja politsei esitajad, kohaliku maa, linna jaoskonna või kaitsevæe loomaarst, selle puudusel loomavelsker.

Iseliikuvate veo- ja liikumisvahendite kaitsevæele võtmiseks võib sõjaminister erikomisjoni määrata. Selle komisjoni liikmete hulgas peavad olema kohaliku omavalitsuse ja politsei esitajad.

Veo- ja liikumisvahendite vastuvõtmisel võib komisjon asjatundjaid paluda komisjoni tööst osa võtta.

R. Penno (as) (korra kohta): Teen ettepaneku, koosolek lõpetada.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 19.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **M. Martna**.

Sekretär **M. Juhkam**.